

Киһи быраабын уопсай Декларацията

Генеральной Ассамблея 217 А (III) нүөмөрдээх резолюциятынан 1948 сыл олунньу 10 күнүгэр ылылынна.

Преамбула

Киһи аймах бэйэ суолтатын өйдө булэ, тэн уонна быстыспат бырааба аан дойдуга көнүл уонна кырдьык биир төрүтэ буоларын болҕомтоҕо ылан туран,

киһи быраабын ахсарбат буолуу уонна сэнээһин түмүгэр дьон аймах суобаһын абардар варвардыы быһыылар тахсыбаттарынан, тыл уонна санаа көнүлүгэр, кыһалбата, куттала суох олоххо дьон дьулуһарын болҕомтоҕо ылан туран,

киһи бырааба сокуон былааһынан харыстаныахтаабын, киһи батталлаах былааһы утары өрө турууну бүтэһик ньыма курдук туһамматтын туһугар,

норуоттар икки ардыларыгар доҕордоһууну күүһүрдэр туһугар,

Холбоһуктаах Нациялар нуруоттара Устааптарыгар киһи сүрүн быраабыгар, киһи личность быһыытынан бэйэ суолтатыгар, эр киһи уонна дьахтар тэн буолууларыгар итэҕэйэллэрин бигэргэппитэрин, ол кэннэ социальнай прогресс өссө көнүл олох усулуобуйалара тупсарын туһугар улэлэһэргэ быһаарыммыттарын болҕомтоҕо ылан туран, чилиэн быһыытанан киирбит судаарыстыбалар Холбоһуктаах нациялар организацияларын кытары киһи быраабын уонна көнүлүн тутуһуу туһугар ыкса улэлэһиэх буолан бигэ тыл биэрбиттэрин болҕомтоҕо ылан туран,

ыйыллыбыт быраап уонна көнүл диэн эйдэбуллэри дириһник өйдөөһүн бу бэриллибит бигэ тыллары олоххо киллэриигэ улахан суолталаабын болҕомтоҕо ылан туран. Генеральной Ассамблея,

Киһи быраабын уопсай Декларациятын аан дойду нуруоттара уонна судаарыстыбалара толоруох тустаах сыалларынан-соруктарынан биллэрэр, хас биирдии киһи уонна общество хас биирдии органа бу Декларацияны сырдатыы үөрөттии көмөтүнэн быраабы уонна көнүлү убаастыылларын ситиһиэхтээх, национальнай уонна нуруоттар икки ардыларынаабы тэрээһиннэр көмөлөрүнэн Холбоһук иһигэр киирбит судаарыстыбалар истэригэр, мань таһынан, судаарыстыба сууттуур бырааптарын тарҕанар уобаластарыгар (юрисдикция) олоҕор нуруоттарга киһиник уонна көдьүүстээхтик тарҕанарын.

1 ыстатыйа

Дьон барыта бэйэ суолтатыгар уонна быраабыгар тэн буолан төрүүллэр. Кинилэр бары өркөн өйдөөх, суобастаах буолан төрүүллэр, уонна бэйэ бэйэлэригэр тылга кииринигэс быһыылар доҕордоһуу тыыннаах буолуохтаах.

2 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, расатыттан, тириитин өнүттэн, эр киһититтэн-дьахтарыттан, саңарар тылыттан, омугуттан, религиятыттан, политической да ханнык да санаатыттан, национальнай эбэтэр социальнай төрүтүттэн, баайыттан-дьадаһытыттан тутулуга суох бу Декларация биллэрэрин курдук бырааптаах уонна көнүллээх.

Мань таһынан дьону ханнык да дойдуга, ханнык да политической, правовой эбэтэр нуруоттар икки ардыларынаабы статуһуттан сиэттэрэн араарыллыы суох буолуохтаах, бу дойду территорията төһө да тутулуга суох, эппиэккэ сылдьааччы, бэйэтэ саламат биитэр суверенитет өттүнэн хааччахтаах буолбутун да иһин.

3 ыстатыйа

Хас биирдии киһи үчүгэй олоҕу олоҕор, көнүллээх уонна тустыттыллыбат буолар бырааптаах.

4 ыстатыйа

Ким даҕаны кулуттуур, бэйэтин бас билиммэт буолар турукка сылдьа суохтаах: дьону кулут оҕостуу уонна дьону атыылааһын ханнык да көрүннэрэ бобуллаар.

5 ыстатыйа

Ким да Ƀаны киһи быһыытыттан тахсыбыт, киһи быһыытыннан түһэрэр уонна бэйэ суолтатын суох оҥорор сордооһунна, накаастабылга, куһаɃан сыһанна түбэһиэ суохтаах.

6 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, ханна да сырыттар, бэйэтин правосубъектнай быһыытыннан ааɃынар бырааптаах.

7 ыстатыйа

Дьон барыта сокуониннигэр тэн бырааптаахтар уонна сокуон тэн көмүскэбилинэн туһанар бырааптаахтар. Дьон барыта дьиһнээх Декларацияны кэһэр араас дискриминацияттан көмүскэтэр уонна манньк сарбыйааһынна киксэрииттэн көмүскэтэр бырааптаахтар.

8 ыстатыйа

Хас биирдии киһи конституциянан, сокуонунан көрүллүбүт бэйэтин тус бырааптара кэһиллибит түгэнигэр, национальнай сууттар көмөлөрүнэн ол бырааптарын түргэнник уонна толору төннөрөр бырааптаах.

9 ыстатыйа

Ханнык да киһини бэйэ талбытынан буруйа суох хаайыллыбат, көнүлүн сарбыйыллыбат, үүрүллүбэт.

10 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, холуобунай буруйу оҥорбут диэн дьүүллэнэр буоллаɃына бэйэтин быраабын уонна эбээһинэһин быһаарынаары, маны таһынан киниэхэ тиксэриллибит холуобунай буруй төһө олохтооɃун быһаарар инниттэн, тэн бырааптааɃынан туһанан, кини дьыалатын тутулуга суох, кырдьык бары ирдэбиллэрин тутуһар суукка, аһаɃастык көрүллэрин ситиһэр бырааптаах.

11 ыстатыйа

Хас биирдии буруйу оҥорууга уорбаланааччы киһи, көмүскэнэргэ кыах барыта бэриллэн туран ытыллар суут кини буруйдааɃын дакаастыар дылы, буруйа суоɃунан ааɃынар бырааптаах.

Ким да Ƀаны ханнык эбит дьайыыны оҥоруу, эбэтэр тугу да гынымы иһин буруйга, буруйу оҥоруу кэмигэр национальнай сокуон биитэр аан дойдутааɃы быраап быһыытыннан буруйу оҥоруунан ааɃыллыбат буоллахтарына, буруйдаммат. Накаастабыл буруй оҥоһуллар кэмигэр туттулла сылдыбыт накаастабылтан ыарахан буолуо суохтаах.

12 ыстатыйа

Ким да Ƀаны ханнык да киһи тус олоɃор, дьиэ кэргэнигэр, кини олорор дьиэтин тыытыллыбат буолуутугар, кини суруйсуутун кистэлэнэр буккуһуо, орооһуо суохтаах. Кини чиэһигэр, аатыгар суолугар апчарыйыа суохтаах. Хас биирдии киһи итинник киһи олоɃор орооһортон сокуонунан көмүскэтэр бырааптаах.

13 ыстатыйа

Хас биирдии киһи хайа баɃарар судаарыстыба чэрчитигэр көнүл айанныыр, ханнык баɃарар судаарыстыба Ƀа олорор сириҥ бэйэтэ талынар бырааптаах.

Хас биирдии киһи хайа баɃарар судаарыстыбаттан, ол иһигэр бэйэтин төрөөбүт дойдутуттан, көһөн барар уонна төннөн кэлэр бырааптаах.

14 ыстатыйа

Хас биирдии киһи сойуолааһынтан куотунан атын дойдуларга хорɃойор сир көрдүүр уонна онно хорɃойор бырааптаах.

Бу быраап, Холбоһуктаах нациялар организацияларын сыалларын уонна ылыммыт санааларын утарар дьинчаччы политика Ƀа сыһана суох буруйу оҥоруу түбэлтэтигэр туһаныллыбат.

15 ыстатыйа

Хас биирдии киһи гражданство ылар бырааптаах.

Ким да**б**аны бэйэ **көнүлүнэн** гражданствотыттан матыа суохтаах, эбэтэр бэйэтин гражданствотын уларытар быраабыттан матыа суохтаах.

16 ыстатыйа

Сокуоннай саастарын сиппит эрдьон уонна дьахталлар, расаларыттан, омуктарыттан, итэ**б**эллэриттэн тутулуга суох эрдии –ойохтуу буолан ыал буолар бырааптаахтар. Эрдии – ойохтуу буолалларыгар, эр-ойох буолан олорор кэмнэригэр уонна арахсар кэмнэригэр кэргэнниилэр тэн бырааптаахтар.

Эрдии-ойохтуу буолуу дьайыта икки **өт**туттэн **күһ**эйиитэ суох **сөбүлэн**эрэ баар буолла**б**ына буолар.

Ыал диэн общество **төрүт** уонна **сүрүн** ячейката буолар, государство уонна общество харыстабылынан **туһ**анар бырааптаах.

17 ыстатыйа

Хас биирдии ки**һ**и баайын дуолун тус бэйэтэ бас билиэн эбэтэр атын дьону кытары **тэнн**э бас билиэхтэрин **сөп**.

Ким да**б**аны бэйэтин баайыттан оло**б**о суохтук матыа суохтаах.

18 ыстатыйа

Хас биирдии ки**һ**и толкуйдуур, суобастанар, итэ**б**эллэнэр бырааптаах: бу быраап и**һ**инэн ки**һ**и ха**һ**ан ба**б**арар бэйэтин итэ**б**элин, санааларын уларытар манны та**һ**ынан бэйэтин итэ**б**элин **сөбү**тохтуу эбэтэр элбэх буолан сылдьан а**һ**а**б**астык, биитэр биирдиилээн **үөрэ**тии, та**һ**ара сулууспатын, религиознай уонна ритуальной сиэри-туому туту**һ**уу **нонүө** тар**б**атыан **сөп**.

19 ыстатыйа

Хас биирдии ки**һ**и бэйэтэ итэ**б**эбил санаалаах буолар, уонна ол итэ**б**эбил санаатын этэр бырааптаах: бу быраап и**һ**инэн ки**һ**и бэйэтин итэ**б**эбил санаатын мэ**һ**эйэ суохтук туту**һ**ар уонна государство границатыттан тутулуга суох ханнык ба**б**арар ньыманнан информацияны көрдүүр, ылар уонна тар**б**атар бырааптаах.

20 ыстатыйа

Хас биирдии ки**һ**и эйэлээх мунньахтарга уонна холбо**һ**уктарга киирэр бырааптаах.

Кими да**б**аны **күүс** **өт**түнэн ханнык да ассоциация**б**а киллэриллибэт.

21 ыстатыйа

Хас биирдии ки**һ**и бэйэтин дойдутун салайытыгар бы**һ**аччы, эбэтэр **көнүл**лүк талыллыбыт дьон **нонүө** кыттыыны ылан **сөп**.

Хас биирдии ки**һ**и бэйэтин дойдутугар государственнай сулууспа**б**а киирэр бырааптаах.

Правительство былаа**һ**а норуот көрдө**бүлү**гэр оло**б**уруохтаах; ол көрдө**бүл** кэмтэн –кэмигэр ытыллар, барыларыгар **тэн** уонна уопсай кистэлэн**к**уоластаа**һ**ын, эбэтэр онно **тэн** суолталаах, куоластаа**һ**ын **көнүлүн** хааччыйар көрүн**көмөтүнэн** чиэ**һ**инэй быыбардарга көрдөрүүнү булуохтаах.

22 ыстатыйа

Хас биирдии ки**һ**и, общество чилиэнин бы**һ**ытынан социальнай харалтаны ылар бырааптаах. Хас биирдии ки**һ**и, общество чилиэнин бы**һ**ытынан, кини бэйэ суолтатын **сөпкө** тутууга, кини тус бэйэтэ норуот **күүһүнэн**, норуоттар икки ардыларыгар баар сибээстэрин ту**һ**ананан, экономическай, социальнай, культурнай уобаластарга сайдар бырааптаах.

23 ыстатыйа

Хас биирдии ки**һ**и **үлэ**лиир, **көнүл**лүк **үлэ**ни талар, **үлэ**лииргэ **үчүгэ**й усулуобуйалаах, уонна **үлэ**тэ суох хаалартан харыстанар бырааптаах.

Хас биирдии ки**һ**и, бырааба сарбыллыта суох **төһө**ну **үлэ**лээбитинэн

хамнасылыахтаахтэн.

Хас биирдии үлэлиир киһи улэтигэр сөптүбэһиннэрэн эппиэттэһэр хамнастаныахтаах, хамнаһа киниэхэ бэйэтин туснаада тыгар уонна кини дьийэ кэргэнигэр тийиэхтээх, тийиэт буоллабына атын социальнай көмөнөн толоруллуохтаах.

Хас биирдии киһи бэйэтин интэриэстэрин көмүскүүр профессиональнай түмсүүлэри (союз) тэрийэр, бэйэтин интэриэстэрин көмүскээри, профессиональнай түмсүү чилиэнэ буолар бырааптаах.

24 ыстатыйа

Хас биирдии киһи сынньанар, иллэн кэмин атаарар, үлэтин күнэ сөп уһуннаах буолуохтаах, кэмтитэн кэмигэр төлөнөр уопуска ылар бырааптаах.

25 ыстатыйа

Хас биирдии киһи бэйэтэ уонна кини дьийэ кэргэнэ доруобай уонна чөл буолалларын туһугар, аһыраастаах, таһнараастаах, олоһор дьийэлээх, кэмигэр онһулар медицинскэй уонна социальнай өнөбө, маньтаһыннан, кини улэтэ суох, эбэтэр босхон (инвалид), огдообуолар уонна кырдьар түгэннэригэр уонна киниттэн тутулуга суох түгэннэртэн сылтаан тугун барьтын сүтэрэр түбэлтэтигэр, араас өнө уонна көмө көрдүүр бырааптаах.

Ийэ буолуу уонна сана төрөөһүн уһулуччу сыһыаны уонна көмөнү эрайэллэр. Дьийэ кэргэннэ төрөөбүт уонна булумньу оҕолор бииртэн социальнай харалтанан туһанар бырааптаахтар.

26 ыстатыйа

Хас биирдии киһи үөрэнэр бырааптаах. Маннайгы уонна орто сүһүөх үөрэхтээһин төлөбүрэ суох буолуохтаах. Маннайгы үөрэхтээһин булгуччулаах буолуохтаах. Баҕалаах киһи барьта техническай уонна анал үөрэххэ үөрэниэхтэрин сөп, үрдүк үөрэх кыһатыгар баҕалаах киһи барьта кыабыттан көрөн үөрэниэхтээх.

Үөрэхтээһин киһини личность быһытынан сайыннараарга, киһи быраабын уонна көнүлүн убаастыры элбэтэргэ хайысхалаах буолуохтаах. Үөрэхтээһин норуоттар, расалар уонна религиознай холбоһуктар икки ардыларыгар өйдөһүүнү, тулуйумтуо буолууну, доҕордоһууну үксэтиэхтээх. Холбоһуктаах Нациялар организацияларын эйэни үксэтэр үлэлэригэр көмөлөһүөхтээх.

Төрөппүттэр кыра саастаах оҕолоругар маннайгы үөрэх кыһатын талар бырааптаахтар.

27 ыстатыйа

Хас биирдии киһи общество культурнай олоҕор көнүллүк кыттар, искусствоттан дуоһуйар, научнай сайдыыга кыттар уонна ол сайдыыннан туһанар бырааптаах.

Хас биирдии киһи бэйэтэ айбыт научнай, литературнай эбэтэр художественнай айымньыларын сиэр майгы уонна үп-харчы өттүнэн көмүскэтэр бырааптаах.

28 ыстатыйа

Бу дьийнээх Декларация баэтиллибитин курдук, хас биирдии киһи бэйэтин бырааба уонна көнүлэ бүттүүн олоххо киллэрэр социальнай бэрээдэктээх дойдуга олоһор бырааптаах.

29 ыстатыйа

Хас биирдии киһи общество ортотугар көнүл уонна бүттүүн сайдар кыахтаах буоларын быһытынан, общество иннигэр тус эбээһинэстээх.

Хас биирдии киһи бэйэтин быраабын уонна көнүлүн олохтооһунугар көрсөр хааччахтааһыннара, сокуон атын дьон быраабын уонна көнүлүн, сигили (мораль) ирдэбиллэрин толорор инниттэн, уонна норуокка табыгастаах тутулу тутар туһуттан олохтообут боуулартан атын буолуо суохтаах.

Бу бырааптары уонна көнүллэри олоххо киллэри ханнык да түбэлтэбэ Холбоһуктаах нациялар организацияларын сыалларыгар уонна ылыммыт санааларыгар утары утарсыа суохтаах.

Д ь и н н э э х Д е к л а р а ц и я и с х о н о о н о х а н н ы к э м э д о й д у г а , д ь о н
т ү м с ү ү т ү г э р э б э т э р к э к к э д ь о н н о р г о б у д е к л а р а ц и я Б а с у р у л л у б у т
б ы р а а б ы у о н н а к ө н ү л ү с у о х о н о р о р г о к ө н ү л ү б и э р и и к у р д у к
т о й о н н о н у о с у о х т а а х .